

אֵילֶן נָאָה

"סביב למשכן"

-

מאת הרב ישראל נאה שליט"א

(בס"ד, אנטוורפן ניסן תשע"ז פרי שמיני)

המשכן הוקם בכל המסעות במקום גבוה

והאם קידשו את הקרקע בכל החניות

א. בספר 'תורת משה' לרבינו החת"ס (פרי במדבר עמ' ב) מובא וז"ל: "נראה, די"ל מסברא, לא העמידו המשכן והשייך לו, במשך אחד בשטח אחד, אלא הגביהו ומלאו עפר מקום המשכן וסביבותיו להגביהו משאר אהלי ישראל. וכעין שאמרו (עי' שבת יא.)¹ שבית הכנסת צריך להיות גבוה מאינך גגות" וכו'.

תמיהה על החת"ס

ב. בכמה ספרים תמהו, הרי המשכן לא עמד במקום אחד, אלא נסע, והעמידוהו בכל חניותיהם. האם אכן טרחו כל פעם להציב מחדש "גבעה" לצורך המשכן? ותירצו עפ"י המובא בשו"ת דלהלן:

מעשה נסים?

ג. בשו"ת 'משנה הלכות' (חי"ד סי' רפא) המציא רעיון מעניין: "בנסוע המשכן, קרקע המשכן נמי נעתקה ונסעה עמהם. על דרך שאמרו (מגילה כט.) 'עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל', וה"נ, היה עם קרקע המשכן, וק"ו הוא, ולא קדשו בכל פעם קרקע חדשה להעמיד שם המשכן".

נמצא לפי ה'משנה הלכות', כי רק בהקמת המשכן בפעם הראשונה, מלאו תחתיו עפר כדי שיהא במקום גבוה, כחידושו של החת"ס, ואח"כ בכל פעם שנסעו, כשנעתקה הקרקע המשכן בדרך נס ונסעה עמהן, נעתק גם ה'הר' שתחתיו וכאמור". עד כאן מובא בספרים.

"כנראה אין זה כת"י של רבינו החת"ס"

ד. הגאון רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל² כותב בספרו 'שער יוסף' (הערות והגהות על 'תורת משה' במדבר) על דיבור זה ב'תורת משה', וז"ל: "התירוץ הזה צ"ב גדול, וכנראה אין זה כת"י של החת"ס"³ גם מהדברים דלהלן יוכח צדקת הגר"נ.⁴

1 וראה שו"ע או"ח (סי' קנ סעיף ב).

2 נוי"נ למרן החת"ס זי"ע, והמהדיר של כמה מכתבי החת"ס.

3 הגר"נ זצ"ל, גם מפקפק על הרבה מאמרים ב'תורת משה' (במדבר) שאינם מרבינו החת"ס. וכותב בין השאר: "הלא במבט ראשון ירגיש הקורא, שמאמרים אלו נשתנו בסגנונם ובאריכות, כמוכן לכל מי שרגיל בלשונו של החת"ס. וכמעט בכל ספר במדבר, נדפסו המאמרים של הג"מ פישל סופר זצ"ל". עיי"ש

ו. נמצא, כי הלויים ש"סביב למשכן יחנו" (במדבר א, נ. רמב"ם בה"ב ו, יא) **היה גובה אהליהם לכה"פ 11 אמות**, (כי בוודאי לא נגע ראשם בגג האהלים כלהלן בספר 'מושב זקנים' המובא בהערה). ונמצא גם לכאורה, כי אהל משה ואהלי הלויים היו יותר גבוהים מן המשכן! כי הרי המשכן היה גובהו 10 אמות.

ז. עתה מובנים דברי החת"ס האמורים, **כי היה חיוב להגביה את המשכן מעל לאהלי ישראל**. אמנם מה שהובא שם **דלמד זאת "מסברא" גרידא**, אינו עולה בקנה אחד עם דברי חז"ל שיובאו להלן.

גובהן של שבט לוי

ה. לפי דעה אחת בגמ' (שבת צב.)⁵ בנוגע לגובהן של שבט לוי אמרו: **"מה משכן עשר אמות אף מזבח עשר אמות**. ומשכן גופיה מנלן? דכתיב (שמות כו, טז) 'עשר אמות אורך הקרש' וכתוב (שם מ, יט) 'ויפרוש את האהל על המשכן', ואמר רב, משה רבינו פרשו, מכאן אתה למד **גובהן של לויים עשר אמות**". ובבכורות (מד.): **"משה רבינו עשר אמות היה"** וכו'. יודגש, כי לגבי משה, זה אליבא דכו"ע.⁶

ח. לפי דברי החת"ס, צ"ב, מדוע בגמ' (שבת יא.) אמרו: **"כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת, לסוף חרבה**. שנא' (עזרא ט, ט) 'לרומם את בית אלקינו ולהעמיד את חרבותיו'. **ולא הוסיפו ללמוד גם מהמשכן, ממעשה שהיה, כמבואר כאן**. [כנראה גם עזרא למד זאת מהמשכן].

ט. מש"כ ב'משנה הלכות': **"שבנסוע המשכן, קרקע המשכן נמי נעתקה ונסעה עמהם"**. יש לשאול: איך ייתכן שנס גלוי וגדול כזה שחזר ע"ע, לא נזכר או נרמז בתורה וגם לא בחז"ל? **לכן קשה לקבל המצאה מעניינת זו**.

המשכן הוקם בכל המסעות במקום גבוה

לפי דברי המדרשים נווכח לראות, **כי בכל המסעות היה המשכן חונה על מקום גבוה ולא היה שום צורך למלאות עפר במקום המשכן וסביבותיו**:

א. במדרש (במ"ר יט, טז)⁷ אמרו: **"מהו 'הר ההר'?"** (במדבר כ, כב): **"ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה הר ההר"**. הר על גבי הר, כתפוח קטן על גבי תפוח גדול. ואע"פ שהענן הולך לפניו, משפיל את הגבוה ומגביה את השפל. הניח הקב"ה את ההר הזה דוגמא **"לאות לעתיד"** – 'מתנות 'כהונה' (שם), שידעו נסים שעשה הקב"ה להם, שלא הניח הר במדבר, שלא יהו מתייגעים עליהם. ועולים ויורדים. ולא עוד, **אע"פ שהיה הענן עושה כל המדבר מישור, היה מניח מקום גבוה למשכן שהוא חונה שם**. [זה היה בכל המסעות, שהניח מקום גבוה מכל המחנה למשכן. אבל לא היה הר גבוה, רק ג' הרים שחושב שמפורשים בתורה" – (פירוש 'מהרז"ו' (שם)) והניח ג' הרים, הר סיני – לשכינה, הר נבו – לקבורת משה והר ההר – לקבורת אהרן" וכו'. עיי"ש. (סוף מדרש זה מוזכר ברשי (שם).

ב. משלימים את המדרש הזה, המדרשים הבאים:

ב'מדרש תנחומא' (פר' וירא כב): **"וירא את המקום מרחוק"**. והיאך נראה מרחוק? **מלמד שמתחלה היה מקום עמוק, כיון שאמר הקב"ה לשרות שכינתו עליו ולעשות מקדש, אמר, אין דרך מלך לשכון בעמק, אלא במקום גבוה ומעלה ומיופה** ונראה לכל. מיד רמז הקב"ה יתברך, לסביבות

4 בהוצאות האחרונות של ה'תורת משה' לא השמיטו דיבור זה.

5 ראה רש"י רשב"א וריטב"א (שם).

6 י"א דגם אהרן היה גבוה 10 אמות, עיי' 'מושב זקנים' (שמות כו, א) והקשה גם שם, כיצד א"כ נכנס אהרן עם המצנפת על ראשו למשכן שגובהו י" אמות, ונשארו בצ"ע.

7 ו'במדבר' (בובר. פר' חקת לו) ועוד.

העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד לעשות מקום השכינה. לפיכך נקרא 'הר המוריה' שמירתו של הקב"ה יתברך נעשה הר".

ב'מדרש אגדה' (לר"ש בובר. במדבר ט, כג): "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" - לא שיאמר להם הקב"ה ליסע ולחנות, אלא שהיו מביטין בענן שעל המשכן, וביום העלות הענן מעל המשכן, היו יודעים רצונו של מקום שיסעו, ועת שישכון הענן, היו יודעים שרצונו של מקום שיחנו". היינו, שהמשכן חנה במקום גבוה כאמור.

ג. הראב"ע (במדבר טז, יב)⁸ כותב: "לא נעלה - יתכן שהיה אהל מועד בתוך המחנה במקום גבוה על כן מלת 'העלו מסביב' (שם כד)". [כנראה דבריו מיוסדים על ה'פסיקתא זוטרתא' (ילקח טוב). במדבר פר' קרח קטו].

ד. בחומש 'העמק דבר' (שם) כתב: "לא נעלה" - שהמשכן היה עומד במקום גבוה כמו בית המקדש, ומשה וב"ד היו בהר". ושם (כא, יט) הוסיף (בנוגע לבארה של מרים): "ו'מנחליאל במוות' - כאשר יצאו משם והלכו במדבר והעמידו את המשכן בכל מקום על מקום גבוה וכו' עלתה היא [הבאר] לבמות. וזה שבח נפלא, דאע"ג שכבר נעשית לטבע קיים, מכ"מ, כשהיה בזה צורך, כבוד המקום וישראל, יצאה מגבול טבע מים לרדת, אלא עלתה למקום גבוה. וכ"ה בתוספתא (סוכה פ"ג) '[הבאר] עולה עמהן להרים' כו'. עכ"ל 'העמק דבר'. [בהמשך התוספתא (שם): "מקום גבוה - כנגד פתחו של אהל מועד" וכו']. עיי"ש. פלא שהראב"ע ו'העמק דבר' לא הסתייעו במדרשים אלו.

ה. על בית המקדש השלישי בתחילת ספר יחזקאל נאמר: 'במראות אלקים הביאני אל ארץ ישראל ויניחני אל הר גבוה מאד ועליו כמבנה עיר מנגב' ומבאר רבינו הגר"א: "אל הר גבוה מאד - היינו אצל ההר שבית המקדש עומד שם בהר. גבוה - משום דכתיב (ישעיה ב, ב): 'והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות' וגו'. היינו שיהיה גבוה מכל ההרים".

ו. עדיין צ"ב, מדוע לא נזכר מפורש בתורה, כי המשכן היה צריך להיות במקום גבוה.

האם היו מקדשין את קרקע המשכן בכל חנייה מחדש?

א. מש"כ ב'משנה הלכות', ועוד ספרים, דצריך היה לקדש את קרקע המשכן בכל חנייה וחנייה, לולא הנס של העתקת הקרקע, אינו נכון וכלהלן:.

ב. מלשון רש"י (במדבר י, כא, עפ"י 'ברייתא דמלאכת המשכן' פ"ג) נשמע, שלא היו מקדשין, ואפילו לא היה לכאורה שהות לכך וז"ל: "היו מקימין את המשכן כשהי' הענן שוכן וסימן החנייה, נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים, ועדיין בני קהת באים מאחריהם, עם שני דגלים האחרונים, היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש. וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות. וזהו משמעות המקרא והקימו מקימי המשכן אותו עד טרם בואם של בני קהת".

ג. גם המהרש"א (שבועות טו.) כתב, דבזמן משה לא היה למשכן שום קביעות מקום, ולא היה צריך לקדש המקום בהיקף ב' תודות ובשירי מנחה, אלא שהמשכן נתקדש במשיחה. ועי' תוס' (יומא מד. ד"ה בשילה). וב'אמבואה דספרי' (על ה'ספרי' פ"י נשא אות כד) דן בדברי המהרש"א. ובסו"ד כתב שסברת המהרש"א היא: "כיון דבמשכן לא נתקדש המקום בב' תודות ובשיר, א"כ הרצפה לא נתקדשה כלל" וכו'. ובהמשך שם חולק על המהרש"א והביא דלשיטת ר"ח (שבועות טו) דגם המשכן נתקדש בב' תודות ובשיר, והמילואים היו אז במקום ב' תודות, רק דנתקדש בפעם הראשונה בלבד, ובמסעות לא קידשו המקום כלל, דלא מצינו כזה בשום מקום! וגם לא היתה מציאות כזו שניתן לקדש בב' תודות, עיי"ש.

8 על הפסוק: 'וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא נעלה'.

ד. ב'משך חכמה' (שמות פקודי. מ, ה): "ונתת את מזבח הזהב לקטרת - פירוש, ד'מזבח שנעקר מקטירין קטרת במקומו' (זבחים נט.). אמנם זה דוקא במקדש שהיה המקום קדוש, אבל במשכן שהיה מטלטל ממקום למקום ונמשח המשכן, אבל המקום לא היה קדוש, כמוש"כ במקום אחר" (בפ' תרומה, ועיי' להלן).

ב'משך חכמה' (במדבר א) כתב: "במשכן תלוי הקדושה בהבנין, ופעמים היה קבוע כאן ופעמים היה קבוע כאן. משא"כ מקדש, הלא היה הקדושה תלוי בהמקום, ומקריבין אעפ"י שאין בית (מגילה י). א"כ הקדושה תלויה בקרקע, ובה לא שייך משיחה. וזה פשוט. וזה שאמר יחזקאל (יא, טז) 'ואהי להם למקדש מעט', ואמרו ז"ל (סוף מגילה כט.) 'אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות', משום דבהם הקרקע קדוש, אעפ"י שהן שוממין בקדושתן קיימין, וזה מעט מקדושת המקדש. ולכן גבי סוטה כתיב (לעיל ה, יז) 'ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן', לכן למדנו, שמכניס עפר מבחוץ ומניחו ע"ג קרקע המשכן ודיו (סוטה טו:):".

ה. לסיום: החת"ס בעצמו (שו"ת או"ח (סי' ל) וכן בחי' למגילה שם - החדשות) סובר, כי בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, רק הן עצמן ייקבעו אבל לא הקרקע שלהם. כדברי החת"ס כתב גם בשו"ת 'נחלת אבי"י' (ח"א סי' מז) ולכן, ראיית 'משנה הלכות' אינה ראייה.